

Aýn Rend

Category: Filosofiýa, Hekaýalar, Kitapcy, Romanlar, Ýazyjy
şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly
написано kitapcy | 22 января, 2025

Aýn Rend AÝN REND

Aýn Rend ýa-da Alisa Rozenbaum (Alisa Zinowýewna Rozenbaum), asly russiýaly dünýä belli amerikan ýazyjysy.

Aýn Rend öz döreden obýektiwizm filosofiýasy we «Ýaşasym gelýär» («We the Living»), «Ýekemen» («Anthem»), «Durmuşyň gözbaşy» («The Fountainhead»), «Atlas siltenjiredi» («Atlas Shrugged») ýaly kitaplary bilen dünýä derejesinde meşhurlyk gazanan ýazyjydyr.

Alisa Rozenbaum (Aýn Rend onuň ABŞ-na göçenden soňky göteren ady) 1905-nji ýylyň 2-nji fewralynda Russiýanyň Sankt-Peterburg şäherinde ýewreý maşgalasynda üç gyzyň ulusy bolup dünýä indi.

Alisanyň ene-atasy agnostik ynançly adamlardy we dine bolan perwaýsyzlygy bardy. Alisa heniz çagajykka çeper edebiýat we kinomatografiýa bilen ýakyndan gyzyklanyp başlaýar. Ýedi ýaşynda hekaýalar we pýessalar ýazýar. Ejesi oña fransuz dilini öwredýär we çagalarylар üçin kyssa eserleriniň çap edil ýän edebi žurnalynda abuna ýazylýar.

Gelejekki ýazyjy Alisa bu žurnallardan öz çagalyk ýyllarynyň ilkinji gahrymanyny tapýar: ol Redýard Kiplingiň ýazyşyna meňzeş «Syrly jülge» hekaýasyndaky ofiser Paltonsdyr.

Ýaşlyk ýyllarynda Walter Skottyň, Aleksandr Dýumanyň we beýleki romantik ýazyylaryň eserlerini okap, romantizm akymynyň täsirine düşýär. Wiktor Gýugony on üç ýaşyndaka okady. Ol soňra Gýugony iň söygüli we dünýä edebiýatynyň iň beýik kyssacysy hasaplady.

Alisa Rozenbaum Petrograd uniwersitetiniň filosofiýa we taryh fakultetinde okaýar.

Gelejekki ýazyjy talyplyk ýyllarynda Edmond Rostandy, Fridrih Şilleri we Fýodor Dostoyewskini ähli ýazyjlardan ýokarda

goýup ürç edip okady. Ol Rostandda baý we romantiki çeperçilik fantaziýanyň, Şillerde ýokary epiki täsir edijiliğiň, Dostoýewskide dramatiki we çuňňur ahlak-didaktiki analizleriň bardygyny duýmagy başardy. Yöne Alisa F.Dostoýewskinin pelsepesine we durmuşa bolan garaýşyna bütinley garşy çykýardy.

Gysgajyk hekaýalar we pýessalar ýazan Alisa öz antisowet pikirlerini beýan edýän gündelik ýöredýärdi. Ol Fridrih Nişsäniň «Zaratuştra şeýle diýipdi» eserindäki merdana we erkin adamyň wasp edilişini diýseň halanam bolsa, şol bir wagtyň özünde bu romanyň pelsepesine öz ýazan romanlarynyň başky sahypalarynda gazaply tankydy bellikler bilen garşy çykdy.

Alisany çuňňur täsirine alan eserleriň biri-de Aristoteliň «Logikasydyr». Ýazyjy bu akyldary häzire çenli ýaşap geçen iň beýik filosof hasap edýärdi we soň-soňlar täsirine düşen ýeketäk filosofynyň Aristoteldigini aýdýardy.

A.Rozenbaum 1924-nji ýylda Döwlet kinomatografiá sungaty institutyna okuwa girýär. Şeýle-de bolsa ol 1925-nji ýylda Amerikadaky hossarlaryna görme-görşe gidip gelmek üçin wiza alýar.

Alisa 1926-njy ýylyň fewral aýynda 21 ýaşynda ABŞ-na gelýär we ýakyn garyndaşlary bilen Çikagoda geçiren sanlyja günlerinden soň SSSR-e dolanyp barmazlygy niýetine düwýär. Gelejekde senarist bolmak maksady bilenem Golliwudyň gapysyny kakýar.

Alisa Rozenbaum soňra adyny Aýn Rend diýip üýtgedýär. Ýazyjy bu ady finlandiýaly bir ýazyjydan täsirlenip alandygyny aýdypdyr. Ol fin-eston ýazyjisy bolan Aino Kallas bolmagam ahmal, ýöne fin dillerinde gepleýän ýurtlarda şuňa meňzeş atlaryň köp bolandygy üçin anyk bir zat aýtmak kyn.

Ýazyjy ilkibaşda Golliudda güýmenýär. Şol ýerde ol aktýor Frenk O'Konnor bilen tanyşýar we oňa 1929-njy ýylda durmuşa çykýar. 1931-nji ýylda A.Rend ABŞ-nyň raýatlygyna kabul edilýär.

Ilkinji edebi üstünligine ýazan senariýasyny 1932-nji ýylda «Universal» kinostudiýasyna satyp eýe bolýar. Yzyndan 1934-nji ýylda «16-njy ýanwar gijesi» («Night of January 16th») eserini

neşir etdirýär. Bu eser okyjylaryň gyzgyn söýgüsine mynasyp bolýar. 1936-njy ýylda «Ýaşasym gelýär» («We the Living»), 1938-nji ýylda «Ýekemen» («Anthem») romanlaryny ýazýar. «Ýaşasym gelýär» romany amerikaly we angliýaly tankytçylaryň ýiti çekişmesini döredýär. Emma «Ýekemeniň» getiren seslenmesi öñki eserleriniň çeni-çaky bolmaýar. Rend şol ýyllarda Amerikany gurşap alan «gyzyl döwre» («the red decade») gazaply garşy çykypdyr. Şol sebäpli «Ýekemeni» neşir etmäge neşirýatlaryň bogny ysmaýar. Eser ilkinji gezek Angliýada neşir edilýär.

Rimiň «Scalara» kinokompaniyasy 1942-nji ýylda Aýn Rendden birugsat «Ýaşamak isleyärin» diýen eseri esasynda iki sany kinofilm surata düşürýär. Şol wagt diktator Benito Mussolininiň başynda duran italýan hökümeti bu iki kinofilm senzuranyň gysajyna alanam bolsa, antisowet mazmunly hasap edip, kinofilmleriň görkezilişine rugsat berdi. Uly üstünlik gazanan kinofilmleriň kommunizme garşy bolşy ýaly faşizme-de garşy çykýandygyna halk köpçüligi gowy düşündi. Şonuň üçinem köp wagt geçmänkä Italiýanyň faşistik hökümeti ol kinofilmleri gadagan etdi.

Birnäçe ýyl geçensoň kinofilmler gaýtadan gözden geçirildi we 1986-njy ýylda Rendiň öz razylygy bilen «We the Living» ady bilen köpçülige hödürlendi.

Rend professional ýazyjy hökmünde ilkinji uly edebi üstünligini ýedi ýyllap ýazar «Durmuşyň gözbaşy» (‘The Fountainhead’) romany bilen gazandy. Eser 1943-nji ýylda neşir edildi.

Romany ilkibaşda çaphana firmalarynyň 12-si «aşa intellektauldygy we amerikan düşünjesiniň çarçuwasyna garşy gelýändigi üçin» neşir etmekden yüz öwrüpdi, «bu kitaby okaýjak okyjy gatlagy ýokdy». Ahyrsoň A.Ogden kitaby diýsen halaýar we «Bobbs-Merrill Company» neşirýatynda çap etdirýär.

«Durmuşyň gözbaşy» dünýä derejesinde meşhurlyk getirýär we Aýn Rende uly girdeji gazandyrýar. Roman «adamyň ruhundaky individuallighy we kollektiwistligi» tema edip alýar. Onda baş sany esasy gahrymandan söz açylýar. Eseriň baş gahrumany

Howard Roark ýazyjynyň öz idealydyr. Ol belent ruhly, öz pikirlerine we ideallaryna wepalý, hiç kimiň özgäniň bolşuna hiç bir taraplaýyn, esasanam zandynda meñzemeli däldigine ynanýan obrazdyr.

Eseriň beýleki obrazlarynyň köpüsiniň hüý-häsiýeti üýtgap durmak bilen birlikde, olar Roarka ynanýan ideallaryndan dänmegi talap edýärler, emma ol öz ýörelgesine ygraly bolup galýar.

Roarkyň üns bermeli ýene bir tarapy-da, bu göreşini ýoň bolup giden beýleki obrazlar ýaly erkinligi we dünýäniň adalatsyzlygy baradaky uzyn-uzyn we dartgynly dialoglara girmezden, gaýtam tekepbir, özem ýaňsylaýy sussupeslik hem-de azsözlülik bilen alyp barýar.

Rendiň 1957-nji ýylда neşir edilen «Atlas siltenjiredi» («Atlas Shrugged») romany-da dünýä bestsellerine öwrüldi. Romanyň ady dünýäni gerşine göterip duran mif Atlas indi bu işinden el çekdi diýen manyny berýär.

«Atlas siltenjiredi» Aýn Rendiň obýektiwist pelsepesini ussatlyk bilen beýan romanydyr.

Romanyň esasy temasy «adam aňynyň jemgyýetdäki orny» baradadır.

Eserde senagatçy ähli jemgyýetleriň iň gymmatly gatlagy hökmünde görülýär we senagatçylara gönükdirilen köpcülikleýin ýigrenji gazaply tankyt edýär.

Romanda amerikan senagatçylary iş taşlaýış yglan edýärler we daglyk ýerlere çekilýärler. Jemgyýet tarapyndan eksplutator (eziji) hökmünde görülýän, ýigrenilýän, günäkärlenilýän idealist we öndüriji adamlaryň gaçyp gitmegi bilen amerikan jemgyýeti we ykdysadyýeti doly çökýär. Hökümet bolsa muňa senagatyň üstündäki öñdenem bogup-gysyp gelýän gözegçiligini güýçlendirip jogap berýär.

Roman hernäçe syýasy mazmunly eser bolsa-da, onda seks, aýdym-saz, saglyk we adam ukyplary ýaly dürli-dürli meseleler gozgalýar.

Aýn Rendiň pelsepesi we kitaplary umuman alanda, ýekemenligi,

rasional ýekemenligi we kapitalizmiň konsepsiýalaryny suratlandyrýar. Döwletiň erkin jemgyýetde kanuny, ýöne minimal orna eýe bolmalydygyna ynanan A.Rend minarhist garaýyşly ýazyjydyr. Onuň libertarianlaryň we amerikaly dindarlaryň arasynda abraýy uly bolupdyr.

Eserlerinde özüne mahsus şeñilde suratlandyrýan gahrymanyny doly tanatmagy ilkinji orunda goýýar. Onjň gahrymanlary öz ukyby, özbaşdaklygy we erkinligi sebäpli jemgyýet bilen garpyşýar, ýöne bu garpyşyklar onuň ýalňyşlyklary zerarly dälde, durmuşa rasional çemeleşýändigi we diňe öz bähbitlerine çapýandygy üçin döreýär. Ýazyjynyň pikiriçe, rasional garaýyşly adamlar üçin garpyşmalar hökmanam däl. Gahrymanlar barybir öz öňünde goýan maksatlaryna ýetmek üçin hereket edýärler. Rend şeýle gahrymany «ideal adam» hasap edýär we öz döredijiligini hut şeýle häsiýetdäki adamlary tanamagyň salgysyna öwürmegi maksat edinipdir.

Ýazyjy adam gymmatly hasap eden zatlaryny we etjek hereketlerini logika arkaly saýlap-seçmelidir diýen pikiri öñe sürýär. Şahslaryň özünü başgalar üçin pida etmezden we muny başgalardan tama etmezden özi üçin ýaşamaga haky bardyr, hiç kimiň başga biriniň hak-hukugyny zorluk ulanmak arkaly kiçeltmäge ýa-da zorluk ulanyp ony öz pikirlerine eýerer ýaly etmäge haky ýokdur.

■ «Ýekemen» romany

«Ýekemen» (rusça terjimesinde «Гимн», türkçe terjimelerinde «Ben» ýa-da «Ego», ýazylan dilinde «Anthem») romany Aýn Rend tarapyndan ýazylan, ilkinji gezek 1938-nji ýylda neşir edilen ylmy-fantastiki romandyr.

Eserde rus ýazyjysy Ýewgeniý Zamýatiniň «Biz» («Мы») romanynadan alınan ýiti täsirlenmeleri görmezlik mümkün däl. «Bizden» täsirlenen «Ýekemen» romanndan başga-da, Jorj Oruelliň «Müň dokuz yüz segsen dört» we Oldos Haksliniň «Gaýduwsyz täze dünýä» romanlary-da bar.

■ Romanyň temasy

Antiutopik äheňli roman bolan «Ýekemeniň» kyssasy wagty entek gelip ýetmedik näbelli bir geljekde bolup geçýär. Distopik röwüşli ylmy-fantastiki eserde diýdimzor totalitar sistema bar. Tehnologiyanyň ösüşi üns merkezinde sakanylýar we diňe sistemanyň öz islegine görä meýilleşdirilýär. Şeýle-de şahs we indiwidiuallyk kesgitlemeleri ortadan aýrylan. Aýn Rendiň bu suratlandyrmasynyň aňyrsynda sosialistik taglymatyň we ykdysadyýetiň gowşaklyklary hökmünde hasap eden zatlarynyň netijesinde adamzadyň ikinji bir «Tümlük eýýamyna» girýändigi baradaky pikiri ýatyr.

Eserde hut şol tümlükde ýasaýan «Equality 7-2521» gören-esdenleri we özi barada gürrüň berýär. Gahrymanyň gürrüñinde özünü we daş-töweregindäkileri atlandırmak üçin ullanýan birnäçe adalgalary (местоимение) mese-mälim görmek bolýar we ol gürrüň berýän wakalarynyň içinden eriş-argaç bolup geçýän prinsipleri öwran-öwran nygtayär. Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly